

Kurt
Vonnegut

MACSKABÖLCSŐ

CAT'S CRADLE

Kurt
Vonnegut

MACSKABÖLCSŐ

CAT'S CRADLE

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Kurt Vonnegut: *Cat's Cradle*
Delacorte Press/Seymour Lawrence, New York, 1963
This translation is published by arrangement with Delacorte Press,
an imprint of The Random House Publishing Group,
a division of Random House, Inc.
Copyright © 1963 by Kurt Vonnegut

Author's photo © by Bossi

Fordította *Borbás Mária*

Versfordítások: *Orbán Ottó*

A borítót *Pető Hunor* grafikájának felhasználásával
Bibor Gábor tervezte

Negyedik kiadás

Hungarian translation
© by Borbás Mária, 1978, 1997, 2005, 2011

Hungarian edition
© by Európa Kiadó, 1978
© by Maecenas Könyvkiadó, 1997, 2005, 2011

Honlap: www.maecenaskiado.hu

*A gáláns és kiváló ízlésű
Kenneth Littauernak*

Ebben a könyvben egy szó sem igaz.

„Irányítsa éltedet a foma, mert általa leszel
bátor és szelíd és egészséges és boldog.”*

BOKONON KÖNYVE I:5

* Ártalmatlan hazugság

EGY

Aznap volt a világvége

Hívhattok bátran Jónásnak. Akárcsak a szüleim. Majdnem. Ők ugyanis Johnnak, azaz Jánosnak neveztek.

Jónás–János. Jónás volnék én akkor is, ha Sam volnék – nem mintha balszerencsét hoznék másokra, hanem mert valaki vagy valami folyvást arra kényszerít, hogy bizonyos időkben bizonyos helyeken legyek. Ebben hiba nincs. Szállítóeszköz és indíték – olykor hagyományos, olykor szokatlan – biztosítva. És szigorúan terv szerint, minden egyes kitűzött másodpercben, minden egyes kijelölt helyen felbukkan ez a Jónás.

Ezt hallgassátok meg:

Ifjabb éveimben, két feleséggel ezelőtt, kétszázötvenezer cigarettával, harminc hektó piával ezelőtt...

Ifjabb éveimben nekiveselkedtem az anyaggyűjtésnek. Egy könyvhöz. Aminek a címe ez lett volna: *Aznap volt a világvége*.

Dokumentumkönyvnek készült.

Beszámolónak arról, mit csináltak bizonyos fontos amerikaiak azon a napon, amikor ledobták az első atombombát Japánra. Hirosimára.

Keresztény könyvnek készült. Akkoriban ugyanis keresztény voltam.

Ma bokononista vagyok.

Már akkor is bokononista lettem volna, ha akad, aki megtanít a keserédes bokononi hazugságokra. Csakhogy a bokononizmus nem terjedt túl a kavicsparton meg a korallszirteken, amelyek a Karib-tengernek ama kicsiny szigetét, San Lorenzo Köztársaságot övezik.

A mi bokononista hitünk szerint az emberiség brigádokba szerveződik, és ezek a brigádok Isten akaratát cselekszik, anélkül hogy erre valaha is rájönnének. Bokonon szerint az efféle brigád neve *karasz*, s a *kankan*, az eszköz, amelynek révén a magam *karasz*ába eljutottam, egy soha meg nem írt könyv volt, a könyv, amelynek ez lett volna a címe: *Aznap volt a világvége*.

KETTŐ

Klassz, klassz, csuda klassz

Bokonon írja: „Ha életed különösebb ésszerű ok nélkül összegabalyodik valaki más életével, az illető valószínűleg a te *karasz*od tagja.”

Bokonon Könyvének egy másik passzusában pedig ezt mondja: „Ember alkotta a sakktáblát; Isten alkotta a *karaszt*.” Amin azt érti, hogy a *karasz* nem ismer nemzeti, intézményes, foglalkozásbeli, családi és osztálykötöttségeket.

Amorf, akár az amőba.

„Ötvenharmadik Kalüpszó”-jában Bokonon dalra serkent; ekképp:

*Ó, a Central Parkban
horkoló piás,
dzsungel mélyét járó
oroszlánvadász,
kínai fogorvos,
angol királynő –
a nagy masinában
egy srófra jár ő.
Klassz, klassz, csuda klassz,
klassz, klassz, csuda klassz,
klassz, klassz, csuda klassz –
sokféle a népség,
a gép ugyanaz.*

HÁROM

Csacskaság

Bokonon sehol sem figyelmeztet: meg ne kíséreljük felfedezni *karaszunk* határait, sem a munka természetét, amelynek elvégzésére *karaszunkat* a Mindenható szánta. Bokonon egyszerűen megjegyzi, hogy az effajta kutatás minden valószínűség szerint hiábavaló.

Bokonon Könyvének önéletrajzi fejezetében parabolát olvashatunk arról, minő csacskaság hinnünk a felfedezésben, a megértésben:

„Ismertem egyszer a Rhode Island-i Newportban egy protestáns hölgyet, aki megkért, tervezzek és építsek kutyaházat a dán dogja számára. Ez a hölgy azt állította, tökéletesen megérti Istent és az Ő útjait. Fel nem foghatta, miért okoz bárkinek is fejtörést az, ami volt, vagy az, ami lesz.

És tessék, amikor megmutattam neki a kutyaház tervrajzát, a hölgy így szólt hozzám:

– Sajnálom, én az ilyen izén nem tudok eligazodni.

– Adja a férjének vagy a lelkészének, hogy továbbítsa Istennek – mondtam én –, és ha Istennek lesz egy szabad perce, minden bizonnyal olyan módon magyarázza meg az én kutyaházamat, amelyet még *kegyed* is megért.

A hölgy kirúgott.

Sosem felejttem el azt a hölgyet. Hitte, hogy Isten jobban szereti azt, aki vitorlázik, mint azt, aki motorcsónakon jár. Nem bírta elviselni a giliszták látványát. Ha csak megpillantott egy gilisztát, sikított.

Csacska volt, s én is az vagyok, és mindenki az, aki úgy véli, érti Isten útjait” – írja Bokonon.

NÉGY

Kacsok ha kuszálódnak

Akárhogyan is, feltett szándékom, hogy ebbe a könyvbe *karaszom*nak minél több tagját beleveszem; elhatároztam továbbá, hogy türelmesen megvizsgálók minden komolynak látszó utalást arra: mi a csudát is keresünk mi itt, e Földön, mi dolgunk ezen a világon.

Nem céloim, hogy ez a könyv afféle bokononista traktátus legyen. De azért hadd mondjak egy bokononi intő szót. *Bokonon Könyvének* első mondata így hangzik:

„Minden igaz dolog, amelyről szólni fogok nektek, orcátlan hazugság.”

Az én bokononi intő szavam pedig a következő:

Aki pedig fel nem foghatja, minő hasznos lehet a hazugságra alapozott vallás, ezt a könyvet sem fogja megérteni.

Úgy legyen.

És most lássuk az én *karaszom*.

Annyi bizonyos, hogy benne van dr. Felix Hoenikkernek, az első atombomba egyik úgynevezett „atyjának” három gyermeke. Kétségtelenül maga dr. Hoenikker is az én *karaszom* tagja volt, habár ő már meghalt, mire a *szinukáim*, azaz az életem kacsai az ő gyermekeinek *szinukáival* összekuszálódtak.

Az én *szinukáimmal* elsőként a három gyermek legifjabbika, a fiatalabbik fiú, Newton Hoenikker került érintkezésbe. Diáklklubom negyedévente megjelenő folyóiratából, a *Delta Üpszilon*-ból értesültem, hogy Newton Hoenikker, a Nobel-díjas fizikus, Felix Hoenikker fia, a Cornell Egyetemen az én klubom választmánya előtt tett esküt.

Megírtam tehát Newtonnak a következő levelet:

„Kedves Mr. Hoenikker!

(Vagy inkább így írjam:

Kedves Hoenikker Testvér?)

A Cornell DÜ tagja vagyok, jelenleg szabadúszó író. Egy

könyvhöz gyűjtök anyagot, amely az első atombombáról szól. A könyv tartalma az 1945. augusztus 6-án történekre szorítkozik, annak a napnak az eseményeire, amelyen Hirosimára ledobták az atombombát.

Mivel az ön néhai atyját általában a bomba egyik fő alkotójának tekintik, nagy hálára kötelezne, ha hajlandó volna bármilyen anekdotát a tudomásomra hozni atyja házának életéből az atombomba ledobásának napján.

Sajnos nem tudok annyit az önök hírneves családjáról, mint illenék, így azt sem tudom, vannak-e testvérei. Ha vannak, nagyon szeretném az ő címüket is megkapni, hogy hozzájuk is hasonló kéréssel fordulhassak.

Tudatában vagyok, hogy ön még igen fiatal volt az atombomba ledobásának napján, de annál jobb. Könyvem a bombának *emberi*, és nem *technikai* vonatkozásait szándékozik hangsúlyozni, úgyhogy az emlékezés egy »kisdéd« szemével nézve – ugye megbocsát a kifejezésért – tökéletesen illik a koncepcióba.

Stílussal, formával ne bajlódják. Ezt hagyja rám. A történet pusztá vázát kérem öntől.

A végleges változatot természetesen a megjelenés előtt jóváhagyásra bemutatom önnek.

Testvéri üdvözlettel...”

ÖT

Egy leendő medikus levele

Newt a következőképpen válaszolt:

„Elnézést, hogy olyan sokáig nem válaszoltam a levelére. Érdekesnek tűnik a könyv terve. Én olyan kicsi voltam, amikor a bombát ledobták, hogy nemigen tudok segíteni. A bátyámhoz meg a nővéremhez kellene fordulnia. Nővérem Mrs. Harrison C. Conners, címe: North Meridian Street 4918, Indianapolis, Indiana. Pillanatnyilag ez az én címem is. Ő bizonyára örömmel segít.

Frank bátyám tartózkodási helyét senki sem tudja. Két évvel ezelőtt, apám temetése után eltűnt, és azóta nem hallott róla senki. Lehet, hogy már nem is él.

Amikor az atombombát ledobták Hirosimára, én még csak hatéves voltam, és amire emlékszem, arra is csak mások segítségével emlékszem.

Arra emlékszem, hogy a nappaliban játszottam a szőnyegen, apám dolgozószobájának ajtaja előtt, Iliumban, New York államban. Az ajtó nyitva volt, láttam apámat. Pizsama volt rajta és fürdőköpeny. Szivarozott. Egy madzaggal játszott. Egész nap otthon volt, pizsamában, nem ment be a laboratóriumba. Akkor maradt otthon, amikor csak akart.

Mint bizonyára tudja, apámat jóformán teljes szakmai pályafutása az Általános Kohó és Öntöde Művek iliumi kutatólaboratóriumához kötötte. Amikor felmerült a Manhattan-terv, a bomba terve, apám nem volt hajlandó otthagyni érte Iliumot. Azt mondta, egyáltalán nem is hajlandó foglalkozni vele, csak ha hagyják, hogy ott dolgozzon, ahol akar. Ez többnyire annyit jelentett, hogy otthon. Iliumon kívül még egyetlen helyre ment szívesen, a Cape Cod-i nyaralónkba. Ott is halt meg. Szenteste. Bizonyára ezt is tudja.

Nos, mindenesetre én a bomba napján a szőnyegen játszottam, apám dolgozószobája előtt. Angela nővérem meséli, hogy órákig eljátszottam kis játék teherautókkal, és egész idő alatt berregtem, mint a motor, hogy »börörtön, börörtön, börörtön«. Gondolom, a bomba napján is berregtem a »börörtön, börörtön, börörtön«-t; apa meg bent ült a dolgozószobájában, és a madzaggal játszott.

Történetesen tudom, honnan származott az a madzag, amivel játszott. Talán ezt is fel tudja használni a könyvében. Apám a madzagot egy regény kéziratáról szedte le, amit egy börtönben ülő ember küldött neki. A regény a 2000. esztendőben bekövetkező világvégéről szól, és az volt a címe, hogy *Kr. u. 2000*. A történetben őrült tudósok iszonyatos bombát készítettek, amely megsemmisíti az egész világot. Mikor már mindenki tudta, hogy vége lesz a világnak, óriási szexorgiát rendeztek, aztán tíz másodperccel a bomba felrobbanása előtt megjelent maga Jézus

Krisztus. A szerzőt Marvin Sharpe Holdernessnek hívták, és a kísérőlevélben megírta apának, hogy azért került börtönbe, mert megölte a testvéröccsét. A kéziratot pedig azért küldte el apának, mert nem tudta kisütni, miféle robbanóanyagot rakjon a bombájába. Azt gondolta, hogy apa adhat neki néhány hasznos tanácsot.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy hatéves koromban elolvastam azt a könyvet. Évekig ott hányódott a házban. Frank bátyám kisajátította, a disznó részek miatt. Frank eldugta a hálószo-bájában, az úgynevezett faliszéfjébe. Valójában nem volt széf, csak egy ócska kályhakémény, bádognakpakkal. Sráckorunkban Frankkel legalább ezerszer elolvastuk az orgiafejezetet. Évekig rejtegettük a könyvet, mígnem Angela nővérem megtalálta. Elolvasta, aztán kijelentette, hogy egy rakás malacság az egész. El is égette, spárgástul. Anyánk helyett anyánk volt, Franknek meg nekem, mert az igazi anyánk meghalt, amikor én születtem.

Majdnem biztos vagyok benne, hogy apám sohasem olvasta el a könyvet. Nem hinném, hogy életében egy regényt vagy akár egy novellát elolvasott volna, legfeljebb gyerekkorában. Még a postáját meg a folyóiratokat vagy az újságokat sem olvasta el. Bizonyára elolvasott jó csomó technikai szaklapot, de az igazat megvallva, én nem emlékszem, hogy apámat valaha is olvasni láttam volna.

Szóval, a kéziratból csak a madzag kellett neki. Ő már ilyen volt. Senki meg nem mondta, mi kelti fel az érdeklődését a következő pillanatban. A bomba napján épp a madzag volt soron.

Olvasta apám beszédét, amit akkor mondott el, amikor átvette a Nobel-díjat? Ennyi az egész beszéd: »Hölgyeim és uraim. Azért állok most önök előtt, mert világeletemben úgy lődörögtem, mint egy nyolcéves gyerek egy tavaszi reggelen, iskolába menet. Bármilyen arra tud készíteni, hogy megálljak, elnézzem, elgondolkodjam, és néha tanuljak. Nagyon elégedett ember vagyok. Köszönöm.«

Na szóval, apa nézte egy darabig azt a spárgát, aztán az ujjai egyszere csak játszani kezdtek vele. Azt a levevős játékot. Az ujjai-val létrehozott egy formát, amit úgy hívnak: bölcso. Meg macskabölcso. Nem tudom, hol tanulta ezt apa. Talán az apjától. Az

apja ugyanis szabó volt, és apa kisfiú korában biztosan hevert mindig szanaszét egy csomó cérna meg spárga.

Ez a macskabölcső-leveődsi volt az egyetlen játék, amit életem során valaha is láttam apámtól. Füttyült a mások mulatságára, a sportra, játékszabályokra.

Angela nővérem régi albumában volt egy újságkivágás a *Time* magazinból, amiben valaki megkérdezte apát, felüdülésül miféle sportot űz, amire ő ezt felelte: »Miért bajlódnék kitalált játékokkal, mikor annyi a valódi?«

Nyilván ő maga is meglepődött, amikor a madzagból bölcső sikeredett. Talán a gyerekkorára emlékeztette. Egyszer csak kijött a dolgozószobából, és olyat tett, amit még soha. Megpróbált játszani velem. Sohasem játszott még velem, jóformán nem is szólt hozzám soha.

De akkor letérdelt mellém a szőnyegre, kivillantotta a fogát, és az orrom előtt lógázta azt a madzagot. »Látod? Látod? Látod? – kérdezte. – Bölcső. Macskabölcső! Látod, hol alszik a kiscica? Miau. Miau.«

A pórusai akkorák voltak, mint a holdkráterek. A füle, az orrlukája csupa szőr. Búzlótt a szivarfüsttől, akár a kénköves pokol. Ennyire közről apám volt a legrandább látvány, amit valaha is láttam. Azóta is kísért álmomban.

Aztán énekelt. Ezt énekelte:

*Tente, virágom,
a fa hegyiben,
a macsek a szélben
táncol igen,
ha az ág roppan,
a bő-cső le hull,
s a macsek meg minden
ott van alul.*

Sírva fakadtam. Felugrottam, és kirohantam a házból, ahogy csak a lábam bírta.

Abba kell hagynom. Hajnali két óra múlt. Felébredt a szobátársam, és morog, mert kopog az írógép.”

HAT

Bogármeccs

Newt másnap reggel folytatta levelét. A következőképpen:

„Másnap reggel. Nyolc óra alvás, friss vagyok, mint a harmat. A diákklub háza néma. Mindenki órán van, csak én nem. Felet-tébb kivételes helyzetben vagyok. Soha többet nem kell órára mennem. A múlt héten kibuktam. Medikusnak készültem. Igazuk volt, hogy elhúztak. Szemét orvos lett volna belőlem.

Megírom ezt a levelet, aztán talán moziba megyek. Vagy ha kibújik a nap, az is lehet, hogy elsétálok az egyik szakadékba. Hát nem isteniek a szakadékok? Idén két lány kézenfogva beleugrott az egyikbe. Nem vették fel őket a klubba, ahova jelentkeztek. A Tri-Deltába szerettek volna bekerülni.

Na, de térjünk vissza 1945. augusztus 6-ára. Angela nővérem számtalanszor elmondta, mennyire megbántottam apámat aznap, mert nem méltányoltam a macskabölcsőjét, nem maradtam vele ott a szőnyegen, és nem hallgattam, ahogy énekel. Lehet, hogy megbántottam, de azért olyan nagyon nemigen bánthattam meg. Vastagabb bőrrű emberi lény aligha született még erre a világra. Egyszerűen senki sem férközhetett hozzá, mert nem érdekelt senki. Emlékszem, egyszer, úgy egy évvel a halála előtt, megpróbáltam rávenni, hogy beszéljen anyámról. Nem emlékezett anyámra. Egyáltalán.

Hallotta azt a nevezetes históriát a reggeliről, aznap, amikor anya és apa Svédországba indultak, hogy átvegyék a Nobel-díjat? A *The Saturday Evening Post* is megírta. Anya pompás reggelit készített. Aztán, amikor leszedi az asztalt, talál apa kávécsészéje mellett egy negyeddollárost, egy tízcentest meg három egycentest. Apa borralalót adott neki.

Miután apámat ilyen iszonyúan megbántottam – ha igaz –, kirohantam az udvarra. Azt sem tudtam, hova megyek, míg rá nem bukkantam Frank bátyámra egy hatalmas spíreabokor alatt. Frank tizenkét éves volt, és egyáltalán nem lepett meg, hogy ott találok. Gyakran bújt a bokor alá, ha nagy volt a hőség. Akár a kutya, gödröt kapart magának a hűvös földben, a gyökerek kö-

zött. És hogy mi mindent hurcolt magával Frank a bokor alá! Egyszer például egy malac könyvet. Máskor egy üveg főzéshez való sherryt. Aznap, amikor a bombát ledobták, Frank egy nagykanalat meg egy patentüveget vitt magával a bokor alá. Hogy mit csinált vele? Mindenféle bogarat kanalazott az üvegbe, és addig birizgálta őket, míg egymásnak nem ugrottak.

A bogármeccs annyira érdekes volt, hogy rögtön abbahagytam a bömbölést, egészen el is felejtettem az öreget. Arra már nem emlékszem, miféle bogarakat kanalazott Frank aznap az üvegbe, de egy későbbi bogármeccsünkre jól emlékszem: egy szarvasbogár száz erdei vöröshangya ellen, egy százlábú három pók ellen, erdei vöröshangyák fekete hangyák ellen. Csak akkor hajlandók verekedni, ha az ember szüntelenül rázza az üveget. Ezt csinálta Frank. Rázta, rázta azt az üveget.

Aztán idővel kijött utánam Angela. Felemelte a bokor egyik ágát, és azt mondta: »Szóval itt vagy!« Megkérdezte Franket, mégis mit csinál, ő meg azt felelte: »Kísérletezek.« Mindig ezt mondta, ha bárki megkérdezte tőle, mégis mit csinál. Mindig azt felelte: »Kísérletezek.«

Angela akkor huszonnégy éves volt. Igazából tizenhat éves korától ő volt a családfő, amióta anyja meghalt, vagyis amióta én megszülettem. Mindig azt mondta, hogy három gyereke van: én, Frank meg apa. És nem is túlzott. Emlékszem, téli reggeleken Frank, apa meg én sorba álltunk az előszobában, és Angela bepakolt bennünket, hajszállra egyformán mind a hármunkat. Csak éppen én az óvodába mentem, Frank a gimnáziumba, apa meg ment az atombombán dolgozni. Emlékszem egy ilyen reggelre, mikor az olajkályha bedöglött, a csövek befagytak, és a kocsis sem indult. Ültünk a kocsiban mi hárman, Angela meg addig gyötörte az önindítót, míg ki nem merült az akku. Apa csak akkor szólalt meg. Tudja, mit mondott? »A teknősbékákon gondolkodom.« – Mit gondolkodsz rajtuk? – kérdezte Angela. »Hogy amikor behúzzák a fejüket, a gerincük meggömbül vagy összehúzódik?«

Angela történetesen az atombomba egyik névtelen hősnője volt; nem hiszem, hogy ez az eset valaha is nyilvánosságra került. Talán fel tudja használni. A teknősbéka-epizód után apa érdeklődését annyira lekötötték a teknőcök, hogy többet nem dolgozott

az atombombán. Végül eljöttek egypáran a Manhattan-tervtől, és megkérdezték Angelát, mitévők legyenek. Ő meg azt tanácsolta, vigyék el apa teknőceit. Úgyhogy egy éjszaka bementek a laboratóriumába, és akváriumostul ellopták a teknőcöket. Apa egyetlen szóval sem említette a teknősbékák eltűnését. Egyszerűen lejött másnap dolgozni, keresett valamit, amivel játszhatna, meg amin gondolkodhatna, és ami játszani- meg gondolkodni- valót csak talált, mindnek volt valami köze a bombához.

Amikor Angela kirángatott a bokor alól, megkérdezte, mi történt apa és énközöttem. Én egyre csak azt hajtogattam, hogy apa milyen ronda, és hogy utálok. Angela erre megpofozott. »Hogy mersz ilyet mondani apádról? – kérdezte. – Kevés ilyen nagy ember élt valaha a világon! Ma megnyerte a háborút! Fel tudod ezt fogni? Megnyerte a háborút!« És lekent még egy pofont.

Nem hibáztatom Angelát a pofonokért. Apa volt a mindene. Nem volt udvarlója. Nem voltak barátnői. Egyetlenegy hobbija volt csak. Klarinétozott.

Egyre csak azt hajtogattam, mennyire utálok apámat; erre Angela megint megpofozott. Aztán Frank előjött a bokor alól, és hasba bokszolta Angelát. Rémesen fájts neki. Elesett és hempergett. Amikor megint lélegzethez jutott, bőgött, és apáért kiabált.

»Úgyse jön« – mondta Frank, és kinevette. Igaza volt. Apa kidugta a fejét az ablakon, és látta, amint Angela meg én a földön hempergünk bőgve, és Frank ott áll, és nevet. Az öreg visszahúzta a fejét, és még csak meg sem kérdezte, mi volt az egész rumli. Nem az emberek voltak a szakterülete.

Tud valamit kezdeni ezzel? Segítség a könyvéhez? Persze nagyon megkötötte a kezemet, amikor azt kérte, ragaszkodjam a bomba napjához. Rengeteg jó anekdota kering a bombáról meg apáról, de nem aznapiak. Ismeri például apának azt az esetét, amikor kipróbálták a bombát Alamogordóban? Amikor felrobant, és már biztos volt, hogy Amerika egyetlen bombával eltörölhet a föld színéről egy várost, az egyik tudós apámhoz fordult, és azt mondta: »A tudomány megismerte a bűnt.« És tudja, mit mondott erre apa? Megkérdezte: »Mi az a bűn?«

Minden jót!
Newton Hoenikker”